

A Review of Fārsi Textbooks for Junior High Schools based on the Visual Schema Theory of Cognitive Semantics

Mohammadreza Pashaei¹

Associate Professor, Department of
Language and Literature, Farhangian
University, P.O. Box 889-14665, Tehran,
Iran.

Hedayatallah Taghizadeh²

Associate Professor, Department of
Arabic Language and Literature,
Farhangian University, P.O. Box 889-
14665, Tehran, Iran.

Mahboobeh Taheri
Moghadam³

Master's degree student in Persian
Language and Literature Education,
Farhangian University, Tehran, Iran.

Abstract

Cognitive linguistics is a growing and influential perspective on the nature of language, mind, and their relationship to socio-physical experience. "Image schema" is the result of embodied experiences and is formed in the mind, enabling humans to understand complex and abstract concepts. The necessity of the issue led to this research, which aims to examine, explain, and decode how abstract concepts are expressed through image schemas in the Persian language and their application in textbooks. The goal is to identify image schemas in the texts of Persian language textbooks for middle

- This article is taken from a master's thesis in Persian Education and Literature at Farhangian University.

1. pashaei.reza@cfu.ac.ir (Corresponding Author)

2. drtaghizadeh@cfu.ac.ir

3. mtaheri@gmail.com

How to cite: Pashaei, M., Taghizadeh, H., & Taheri Moghadam, M. (2024). A Review of Fārsi Textbooks for Junior High Schools based on the Visual Schema Theory of Cognitive Semantics. *Language and Linguistics*, 20(39), 313- 346. doi: [10.30465/LSI.2024.48639.1751](https://doi.org/10.30465/LSI.2024.48639.1751)

school from the perspective of Johnson's cognitive linguistics. This research is qualitative with a descriptive-analytical method, the unit of analysis is the "sentence," and the data was extracted through document analysis. The statistical population of the research is the sentences of Persian language textbooks for middle school, which includes 775 sentences with volume schemas, 511 sentences with movement schemas, and 648 sentences with force schemas. The findings of the research indicate that, of all the sentences with schemas, the most frequent use of schemas in middle school Persian textbooks is, in order, volume, force, and movement. The highest number of volume schemas is in seventh-grade Persian, the highest number of force schemas is in ninth-grade Persian, and the highest frequency of movement schemas is in seventh-grade Persian. The presence of image schemas indicates that the authors of Persian textbooks have paid special attention to a better understanding of the content, the growth of creativity, and abstract thinking in students

Keywords: Abstract concepts, cognitive linguistics, Fārsi textbooks, Junior high sc.

1. Introduction

Cognitive linguistics is a new approach to language studies that contrasts with the formalist approach to language. This approach has its roots in the emergence of cognitive science in the 1970s and 1980s, especially in research on the categorization of concepts and the tradition of "Gestalt psychology" (Evans & Green, 2006, p. 3). In the image schema, humans store concepts in their minds through experiences they gain from the outside world so that they can communicate with the outside world through those concepts; that is, the principle is that interaction with the world takes place through the information structures of the mind. In the present study, using a descriptive-analytical method, the researchers examined the prose and verse texts of Junior High Schools' Fārsi textbooks. Once the whole sentences of the aforementioned textbooks were scrutinized, sentences with visual schemas were specified. Next, the frequency of each of Johnson's (2005) subcategories of visual schemas (volumetric, motor, and power) in the selected sentences was taken into account.

2. Literature Review

According to the previous studies and to the best knowledge of the present authors, few studies have been done on cognitive linguistics and pictorial schemas in Persian textbooks. The following studies provide the theoretical foundations for this research:

Roshen and Boni (2019) examined the eighth-grade Fārsi textbook from the perspective of cognitive linguistics. Their research findings show that the sociolinguistic approach in this book is not fully realized, and the more schemas there are in relation to social variables in a sentence, the more conceptually complex that sentence is. There was an article by Soleimani (2017) focusing on metaphor in the texts of Persian textbooks for the first year of senior high schools in the form of cognitive semantics. This article looked at the metaphors in Persian textbooks for the senior high schools from the point of view of cognitive perspective and conceptual metaphor. After extracting metaphorical data and analyzing statistical findings, Soleimani found that metaphors were generally used to a small extent in these books. Babasalari et al. (2015) studied the cognitive study of visual schemas in Fārsi textbooks for the primary year. In it, they looked at Johnson's volumetric, kinetic, and power visual schemas in Persian textbooks for grades one through six in high schools. The studies showed that all three basic schemas were used in all six academic books, but the volumetric schema was used the most, followed by the motor schema, and then the power schema. There was a big difference between how often each type of schema was used.

3. Method

The present study was an applied one with respect to its purpose and a qualitative one concerning its method. The data were collected through scrutinizing the contents of Farsi course books of junior high schools (i.e., seventh through ninth grades), in the academic year 1401–1402 to find examples of different schemas. The identification of different types of visual schemas was done based on cognitive linguistics norms and criteria. Using a descriptive-analytical method, the researchers examined the prose and verse texts of Junior High Schools' Fārsi textbooks. Once the whole sentences of the aforementioned textbooks were scrutinized, sentences with visual schemas were specified. Next, the frequency of each of Johnson's (2005) subcategories of visual schemas (volumetric, motor, and power) in the selected sentences was taken into account.

4. Results

According to the analysis of sentences in Fārsi textbooks of junior high schools, the frequency of the sentences representing a volume schema in the seventh-grade textbook was 308, in the eighth-grade, 236, and in the ninth-grade, 231. The frequency of the sentences with a motor schema was 200 in the seventh-grade Fārsi textbook, 157 in the eighth-grade, and 154 in the ninth-grade. In terms of power scheme, the frequency of sentences with a

power scheme was 163 in the seventh-grade, 213 in the eighth-grade, and 272 in the ninth-grade Fārsi textbook.

5. Conclusion

The results of the content analysis of junior high school Fārsi textbooks show that out of the 6980 sentences that were taken out, 1934 sentences with basic visual schemas were talked about and looked at. According to the analysis of the data, all three basic schemas are used in all Fārsi textbooks for junior high schools. The volumetric schema is used most (775 sentences), followed by power (344 sentences) and motor (511 sentences). There are more than 1934 schema sentences in Fārsi textbooks for junior high school, which shows that the authors have thought about the growth, creativity, and abstract thinking of teens. Since the readers of this book are teens and at the very end of cognitive development, the authors think that using more cognitive structures and abstract ideas in school texts can have a big effect on their growth and creativity.

Understanding metaphor and visual schemas, which are among the most important mental and abstract concepts, is crucial for reaching the highest level of thinking, which is the most obvious mission of education. The results of this research show that the highest number of volumetric schemas is first assigned to the seventh grade (39%), then to the eighth grade (31%), and finally the lowest number of volumetric schemas is assigned to the ninth grade (30%). Also, the highest amount of power schema is assigned to the ninth grade (39%), then to the eighth grade (34%), and the lowest amount is assigned to the seventh grade (27%). The motor schema, like the volumetric schema, is the most frequently used schema in the seventh-grade Fārsi textbook (40%), followed by the eighth-grade textbook (31%), and the least frequently used schema is in the ninth-grade textbook (29%).

بررسی کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه بر اساس نظریه طرح‌واره تصویری معنی‌شناسی شناختی

دانشیار گروه آموزش زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فرهنگیان، صندوق
پستی ۸۸۹-۱۴۶۶۵ تهران، ایران

 محمدرضا پاشایی

دانشیار گروه آموزش زبان و ادبیات عرب، دانشگاه فرهنگیان، صندوق
پستی ۸۸۹-۱۴۶۶۵ تهران، ایران

 هدایت‌الله تقی‌زاده

دانشجوی کارشناسی ارشد آموزش زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه
فرهنگیان، تهران، ایران

 محبوبه طاهری مقدم

چکیده

زبان‌شناسی شناختی یکی از دیدگاه‌های درحال‌رشد و تأثیرگذار در ماهیت زبان، ذهن و رابطه آن‌ها با تجربه اجتماعی - فیزیکی است. «طرح‌واره تصویری» حاصل تجربه‌های جسمی شده است و در ذهن شکل می‌گیرد و انسان را قادر می‌سازد تا مفاهیم پیچیده و انتزاعی را درک کند. ضرورت مسأله باعث گردید تا در این پژوهش به بررسی، تبیین و رمزگشایی چگونگی بیان مفاهیم انتزاعی از طریق طرح‌واره‌های تصویری در زبان فارسی و کاربرد آنها در کتب درسی می‌پردازد. با هدف شناسایی طرح‌واره‌های تصویری در متون کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه از دیدگاه زبان‌شناسی شناختی جانسون پردازیم. پژوهش حاضر از نوع کیفی با روش توصیفی - تحلیلی بوده، واحد تحلیل «جمله» و داده‌ها به شیوه اسنادی استخراج گردید. جامعه آماری پژوهش، جملات کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه است که مشتمل بر ۷۷۵ جمله طرح‌واره‌های حجمی، ۵۱۱ جمله حرکتی و ۶۴۸ جمله طرح‌واره قدرتی است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که از کل جملات دارای طرح‌واره، بیشترین کاربرد طرح‌واره‌ها در کتاب‌های فارسی متوسطه اول به ترتیب، حجمی، قدرتی و حرکتی است و بیشترین تعداد طرح‌واره حجمی در فارسی هفتم و بیشترین تعداد طرح‌واره قدرتی در فارسی نهم و بیشترین بسامد کاربرد طرح‌واره حرکتی در فارسی هفتم است. حضور طرح‌واره‌های تصویری حاکی از آن است که مؤلفان کتاب‌های فارسی به فهم بهتر محتوا، رشد خلاقیت و تفکرات انتزاعی دانش‌آموزان توجه خاص داشته‌اند.

کلیدواژه: زبان‌شناسی شناختی، طرح‌واره تصویری، مفاهیم انتزاعی، کتاب‌های فارسی، دوره اول متوسطه.

۱- مقدمه

زبان‌شناسی شناختی^۱ رویکردی نوین در عرصه مطالعات زبانی است که در تقابل با رویکرد صورت‌گرایانه به زبان قرار می‌گیرد. این رویکرد، در پیدایش علوم شناختی در دهه‌های ۷۰ و ۸۰ میلادی به‌ویژه در پژوهش‌های مربوط به مقوله‌بندی مفاهیم و سنت «روان‌شناسی گشتالت» ریشه دارد (Evans & Green, 2006: 3). بر اساس نظر گیرترس^۲ (۱۹۹۵م) این دانش، زبان را وسیله‌ای برای ساماندهی، پردازش و انتقال اطلاعات می‌داند و در آن به لحاظ روش‌شناختی، تجزیه‌وتحلیل مبانی تصویری^۳ و تجربی^۴ مقولات زبانی از منظر زبان‌شناسی شناختی از اهمیت اساسی برخوردار است. این دانش، رویکردی است که به زبان به‌عنوان وسیله‌ای برای کشف ساختار نظام شناختی انسان می‌نگرد (گلفام، ۱۳۸۱: ۵۹).

بر اساس این نظریه، دانش زبانی انسان مستقل از اندیشیدن و شناخت نیست و براین‌اساس در نقطه مقابل آرای زبان‌شناسانی چون نوام چامسکی^۵ و فودور^۶ قرار می‌گیرد که دانش ساخت‌ها و قواعد زبان را از دیگر فرایندهای ذهنی انسان، از جمله اندیشیدن، جدا می‌دانند. در زبان‌شناسی شناختی، تحلیل مبانی مفهومی و تجربه مقولات زبانی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ براین‌اساس، ساخت‌های صوری زبان نه به شکل مستقل بلکه به‌مثابه بازنمودهای سازمان‌بندی کلی و عام، اصول مقوله‌بندی، سازوکارهای پردازش و تأثیرات تجربی و محیطی در نظر گرفته می‌شوند. علوم شناختی سعی دارد تا با تبیین رابطه میان شناخت انسان و پدیده‌های پیرامونش، نحوه تعامل با این پدیده‌ها و دستیابی به درکی بهتر از آن‌ها را، با استفاده از رویکردی «ذهن - تجربه‌محور» ارائه کند (لیکاف^۷ و جانسون^۸، ۱۳۹۷: ۹).

در طرح‌واره تصویری، انسان از طریق تجربیاتی که از جهان خارج کسب می‌کند، مفاهیمی را در ذهن خود ذخیره می‌کند تا از طریق آن مفاهیم بتواند با جهان خارج ارتباط برقرار کند؛ یعنی اصل بر آن است که تعامل با جهان به‌وسیله ساختارهای اطلاعاتی ذهن صورت می‌پذیرد.

دیدگاه اصلی در نظریه طرح‌واره‌های تصویری بر این شالوده بنا شده که ما با حضور فیزیکی و فعالیت و حرکت خود در جهان خارج، از طریق بدن و محیط پیرامونمان، تجربه‌هایی کسب می‌کنیم که ما را در سازمان‌دهی افکار و اندیشه‌هایمان در حوزه‌های انتزاعی یاری می‌دهند

-
1. Cognitive linguistic
  2. Girrets
  3. Conceptua
  - 4 . Experiential
  5. Noam Chomsky
  - 6 . Fodor
  7. Lakoff
  8. Johnson

(Talmy, 2000: 7). در حقیقت، طرح‌واره تصویری، نوعی ساخت مفهومی است که انسان آن‌ها را بر اساس تجربیات فیزیکی خود در جهان خارج، می‌سازد. این تجربیات عینی، امکان درک دیگر مفاهیم در حوزه‌های انتزاعی‌تر نظیر زبان را به انسان می‌دهد. جانسون این تجربه‌ها را در قالب سه طرح‌واره حجمی، حرکتی و قدرتی تقسیم‌بندی می‌کند (دریس^۱ و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۹).

زبان، مهم‌ترین ابزار ارتباطی ما انسان‌هاست و ما از طریق زبان با یکدیگر ارتباط برقرار کرده و انبوهی از مفاهیم ذهنی خود را به دیگران انتقال می‌دهیم. باین‌وصف، زبان، یک فرایند شناختی و اجتماعی است و ما از طریق هم‌کنشی با دیگران و تلاش ذهنی آگاهانه، آن را می‌آموزیم. این، بدان معناست که فراگیران می‌توانند از طریق راهبردهای یادگیری در یادگیری خود، نقش فعالی داشته باشند؛ بدین ترتیب کتاب‌های درسی از مهم‌ترین مراجع و منابع یادگیری به شمار می‌آیند؛ زیرا بیشتر فعالیت‌های آموزشی در چارچوب این رسانه صورت می‌گیرد (نیک‌نفس و علی‌آبادی، ۱۳۹۲: ۱۱۸).

امروزه طرح‌واره‌های تصویری، به‌عنوان زیر مجموعه‌ای از زبان‌شناسی شناختی، توانسته است در زمینه‌های مختلف، از جمله آموزش، جایگاه والایی را به خود اختصاص دهد؛ زیرا به‌عنوان بخشی از سازوکارهای زبان و تفکر، در قالب مفاهیم جسمیت یافته ابتدایی و اولیه می‌تواند به‌صورت نظام‌مند و سازمان‌یافته، ساختار مفاهیم پیچیده‌تر را فراهم آورد (Evans, V, & green, 2006: 10)؛ همچنین افراشی و نعیمی (۲۳:۱۳۸۹) طرح مفاهیم انتزاعی از جمله طرح‌واره‌های تصویری را در متونی که دانش‌آموز با آن سروکار دارد، مورد تأکید و اهمیت قرار دادند.

پژوهش حاضر در چارچوب معنی‌شناسی شناختی جانسون به موضوع شناخت و بررسی طرح‌واره‌های تصویری (حجمی، حرکتی و قدرتی) موجود در کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه می‌پردازد، تا میزان کاربرد انواع طرح‌واره را در هر کتاب، به تفکیک نوع آن به دست آورد و درک و فهم مفاهیم انتزاعی را به‌وسیله طرح‌واره تصویری تبیین و تشریح کند.

زبان‌شناسی شناختی، یکی از جدیدترین رویکردهای موردتوجه دانش‌پژوهان معاصر در تحلیل متون و مفاهیم و ارائه نزدیک‌ترین دریافت از متن است. امروزه نتایج پژوهش‌هایی که در علوم شناختی، روان‌شناسی و زبان‌شناسی شناختی در زمینه طرح‌واره‌ها صورت گرفته است، بر اهمیت این موضوع تأکید دارد.

در پژوهش حاضر به روش توصیفی - تحلیلی، متن کتاب‌های فارسی متوسطه اول بررسی و داده‌های این پژوهش، متون نظم و نثر کتاب‌های فارسی سال هفتم، هشتم و نهم است. پس از

---

1. Derris

بررسی کل بافت جملات، جمله‌های دارای طرح‌واره تصویری شناسایی و بررسی شد و سپس فراوانی هر یک از زیر شاخه‌های طرح‌واره‌های تصویری، بر اساس دیدگاه جانسون (حجمی، حرکتی و قدرتی)، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت.

۲. پیشینه پژوهش

تا کنون پژوهش‌های متعددی در زمینه طرح‌واره‌های تصویری صورت گرفته است؛ اما بررسی‌های انجام شده بیانگر آن است که تحقیق مستقلی درباره موضوع طرح‌واره‌های تصویری با رویکرد زبان‌شناسی شناختی در کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه انجام نشده است؛ مهم‌ترین پژوهش‌هایی مرتبط با مبانی نظری این پژوهش به قرار زیر است:

روشن و بنیادی (۱۳۹۹)، در مقاله خود با عنوان «بررسی کتاب فارسی پایه هشتم از دیدگاه زبان‌شناسی اجتماعی شناختی» کتاب فارسی هشتم را از دیدگاه زبان‌شناسی شناختی مورد بررسی قرار دادند. یافته‌های پژوهش آنها نشان می‌دهد که رویکرد زبان‌شناسی اجتماعی در این کتاب به تمامی محقق نشده و هر چه تعداد طرح‌واره‌ها نسبت به متغیرهای اجتماعی در یک جمله بیشتر باشد، آن جمله از پیچیدگی مفهومی بیشتری برخوردار است.

سلیمانی (۱۳۹۶)، در مقاله خود با عنوان «بررسی استعاره در متون کتاب فارسی دوره اول متوسطه (راهنمایی) در قالب معنی‌شناسی شناختی» استعاره‌های موجود در کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه را در چارچوب نگاه شناختی و استعاره مفهومی مورد بررسی قرار داد و پس از استخراج داده‌های استعاری و تحلیل یافته‌های آماری چنین دریافت که استعاره‌ها به‌طور کل به میزان اندکی در این کتاب‌ها استفاده شده است.

باباسالاری و همکاران (۱۳۹۴)، در مقاله خود با عنوان «بررسی شناختی طرح‌واره‌های تصویری در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی» به بررسی و پژوهش طرح‌واره‌های تصویری حجمی و حرکتی و قدرتی جانسون به‌عنوان طرح‌واره‌های پایه در چارچوب زبان‌شناسی شناختی در کتاب‌های درسی فارسی اول تا ششم پرداختند و نتایج بررسی‌ها نشان داد که هر سه طرح‌واره پایه در تمامی کتاب‌های شش پایه تحصیلی کاربرد داشته؛ اما بیشترین میزان استفاده به طرح‌واره حجمی، سپس به طرح‌واره حرکتی و در نهایت به طرح‌واره قدرتی اختصاص داشته و تفاوت بین فراوانی انواع طرح‌واره‌ها معنادار بوده است.

با جست‌وجو در پیشینه موضوع و با نظر بر رویکرد و نتایج این پژوهش‌ها، تا کنون پژوهش مستقل و کاملی درباره موضوع طرح‌واره تصویری در کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه بر مبنای نظریه زبان‌شناسی شناختی جانسون صورت نگرفته است؛ بنابراین موضوع این پژوهش، می‌تواند رویکردی نوین در حوزه زبان‌شناسی و آموزش مضامین انتزاعی کتاب‌های درسی داشته باشد.

۳. روش

نوع پژوهش بر اساس هدف، کاربردی است و روش تحلیل و بررسی مبتنی بر توصیف و تحلیل محتوای کیفی و آمارگیری است. در این پژوهش، نویسندگان با جمع‌آوری و مطالعه منابع موردنیاز پژوهش از جمله کتاب‌های شاخص در رابطه با زبان‌شناسی شناختی و شناسایی انواع طرح‌واره‌های تصویری می‌پردازند و تمام بافت جملات کتاب‌های فارسی سال هفتم تا نهم را با دقت تمام مورد شمارش، بررسی و تحلیل قرار داده و به شناسایی مصداق‌های انواع طرح‌واره‌ها پرداختند. جامعه آماری و حجم نمونه این پژوهش، تمام شمار کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ است.

۴. یافته‌ها

نظریه طرح‌واره‌های تصویری ابتدا در معنی‌شناسی شناختی و سپس در سایر علوم شناختی به‌ویژه روان‌شناسی شناختی مطرح و مورد توجه قرار گرفت. مفهوم طرح‌واره تصویری با فرضیه شناخت جسمی شده در ارتباط است (راسخ مهند، ۱۳۹۴: ۴۵). از ما در این جهان، اعمال و رفتارهایی بروز می‌کند؛ مثلاً حرکت می‌کنیم، می‌خوابیم، محیط اطرافمان را درک می‌کنیم و از این طریق ساخت‌های مفهومی بنیادینی پدید می‌آوریم که برای اندیشیدن درباره امور انتزاعی به کار می‌روند. به عقیده جانسون، تجربیات ما از جهان خارج ساخت‌هایی در ذهن ما پدید می‌آورد که ما آن‌ها را به زبان خود انتقال می‌دهیم، این ساخت‌های مفهومی همان طرح‌های تصویری هستند (صفوی، ۱۳۸۴: ۶۸). طرح‌واره‌های تصویری اغلب حاصل تعامل انسان با جهان خارج است که در قالب مفاهیم انتزاعی شکل می‌گیرد و ابزاری پایه برای درک بسیاری از مفاهیم ذهنی به شمار می‌رود (محمدی آسیابادی و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۷).

مهم‌ترین طرح‌واره‌های تصویری که جانسون به‌عنوان اولین نظریه‌پرداز مطرح می‌کند، طرح‌واره حرکتی، قدرتی و حجمی است که طرح‌واره‌های سطح پایه را تشکیل می‌دهند. به‌علاوه این سه سطح، وی طرح‌واره‌های دیگری مانند تعادلی، ربطی، چرخه‌ای، کانونی، حاشیه‌ای، دور - نزدیک، کل - جزء، تماس، سطح، ادغام و انفکاک و... را برای ملموس کردن مفاهیم انتزاعی پیشنهاد می‌کند (همان: ۱۴۷). از این میان، سه طرح‌واره حجمی، حرکتی و قدرتی موضوع پژوهش حاضر است.

باتوجه به این که طرح‌واره‌های تصویری در علوم شناختی و معنی‌شناسی شناختی، به‌ویژه در آموزش مضامین انتزاعی متون نظم و نثر کتاب‌های درسی فارسی اهمیت بسیاری دارند، تردیدی باقی نمی‌ماند که طرح‌واره‌ها بنیان اساسی برای فهم و درک مفاهیم انتزاعی پیچیده است.

۴-۱. تحلیل جملات دارای طرح‌وارهٔ حجمی و شاخص‌های مربوط به آن در کتاب‌های فارسی دورهٔ اول متوسطه

طرح‌وارهٔ حجمی: یکی از مطرح‌ترین طرح‌واره‌های تصویری لیکاف و جانسون است. به عقیدهٔ لیکاف و جانسون تجربه‌ای که انسان از وجود فیزیکی خود مبنی بر اشغال قسمتی از فضا دارد، فهم و درک معنی انتزاعی «حجم» را برای او ممکن می‌سازد، پس انسان هم می‌تواند خود را مظروف جاهایی که دارای حجم بوده در نظر بگیرد و هم می‌تواند نوعی ظرف تصور شود و این تجربهٔ فیزیکی را به معانی دیگری که از نظر ذاتی یا معنایی حجم ناپذیرند، گسترش دهد و در نهایت طرح‌واره‌ای انتزاعی از حجم‌های فیزیکی در ذهن خود به وجود آورد. طی تحلیل‌های صورت‌گرفته در جملات کتاب‌های فارسی دورهٔ اول متوسطه، فراوانی طرح‌وارهٔ حجمی در فارسی هفتم ۳۰۸ جمله، در فارسی هشتم ۲۳۶ جمله و در فارسی نهم ۲۳۱ جمله است که بیشترین میزان استفاده به فارسی کلاس هفتم تعلق دارد.

۱- مادر گرامی گوهری است که در کارگاه آفرینش خدای مهربان همتایی ندارد.

۲- ایران ما با همهٔ فراخنای فرهنگی و گستردگی جغرافیایی به گلستانی می‌ماند که در دل و دامان خود، عزیزکانی را بی‌توجه به رنگ و چهره، نوا و ناله می‌پروراند و شیرۀ جان خویش در کامشان می‌دارد.

۳- در چشم میهن، همهٔ فرزندان این آب‌و‌خاک که زاد و بودشان و ریشهٔ وجودشان در خاک اینجاست، یکسان‌اند (فارسی نهم، ۱۴۰۱: ۵۸).

در شاهد مثال ارائه‌شده، کارگاه آفرینش خداوند که مفهومی انتزاعی دارد، فاقد حجم و بعد مکانی تصور شده و نویسندهٔ کتاب آن را نوعی محفظه و ظرفی قلمداد کرده و مادر به بارزش‌ترین گوهر و گران‌بهاترین موجودات هستی تشبیه شده، مظروف این ظرف به حساب می‌آید. با تشبیه مادر به گرامی‌ترین و بارزش‌ترین گوهر این کارگاه، سعی در ملموس‌سازی و تفهیم بهتر «کارگاه آفرینش» دارد. درحالی‌که در عالم واقع، کارگاه آفرینش خداوند دارای حجم خاصی نیست و این نگاه ویژه به معانی انتزاعی، باعث پدیداری استعارهٔ حجمی می‌شود.

در جملهٔ شمارهٔ ۲، نویسنده ایران را به مادر یا گلستانی تشبیه کرده که فرزندان را بی‌توجه به رنگ و چهره و مشخصات ظاهری آن‌ها، در درون خود (دل و دامان خود) پرورش می‌دهد و آن‌ها را با شیرۀ جان خویش تغذیه می‌کند. پس با دقت در این جمله می‌توان دریافت که دل و دامان ایران و کامشان، مبتنی بر مکان و ظرفی است که چیزی مظروف آن می‌شود و داخل آن

جای می‌گیرد. (دل و دامان ایران) نیز مفهومی انتزاعی دارد که فاقد حجم و مکان تصور شده، در این جمله با تصور شباهت به دل و دامان مادر و پروردن فرزند در درون خود و ریختن شیر در کام نوزاد و به کمک معانی حوزه عینی‌تر و محسوس‌تر، مفاهیم انتزاعی و ذهنی را به شکلی عینی و ملموس، تبیین و قابل فهم می‌کند.

در جمله شماره ۳، اگرچه در ابتدای امر، کلمه چشم و خاک ملموس و عینی به نظر می‌رسند، ولی با دقت در ظاهر جمله، می‌توانیم عبارت چشم میهن و خاک وطن را شاخص‌های طرح‌واره حجمی در نظر بگیریم. در این جمله نیز نویسنده، کلمه میهن و وطن را که امری انتزاعی و باطنی است به انسانی تشبیه کرده که برای ما مفهومی عینی و قابل درک دارد و ما به وسیله این تشبیه، می‌توانیم این مفاهیم انتزاعی را بهتر درک کنیم. نویسنده «چشم میهن و خاک وطن» را نوعی ظرف یا حجمی قابل تصور می‌پندارد که اصالت و ریشه وجودی همه ایرانیان در این خاک پرورش یافته، متعلق به ایران است و نگاه و نگرش این سرزمین نسبت به همه فرزندان خود، یکسان و بدون تبعیض است و گنجایش پرورش همه آن‌ها را در درون خاک خود یا دل خود دارد. پس ایرانیان و فرزندان این آب و خاک نیز می‌توانند مظلوم این کشور یا سرزمین مادری خود باشند. تحلیل جملات دارای طرح‌واره حرکتی و شاخص‌های مربوط به آن در کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه حرکت انسان و مشاهده حرکت سایر اشیا تجربه‌های گوناگونی را در اختیار انسان قرار می‌دهد؛ در نتیجه طرح‌واره‌ای عینی از این حرکت در ذهن به وجود می‌آورد و برای آن چه قادر به حرکت نیست، این ویژگی در نظر گرفته می‌شود. حرکت از نقطه آغاز به پایان مستلزم گذر از نقاط متعدد مسیر و متضمن گذر زمان است؛ همان‌گونه که باید برای رسیدن به موفقیت، باید تلاش کرد. طی بررسی‌های به عمل آمده در جملات کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه، فراوانی طرح‌واره حرکتی در فارسی هفتم ۲۰۰ جمله، در فارسی هشتم ۱۵۷ جمله و در فارسی نهم ۱۵۴ جمله است که بیشترین میزان استفاده به فارسی کلاس هفتم تعلق دارد.

۱- فرزندم! ایران سرزمین ما سرزمینی است بس کهن که دیری در درازنای تاریخ خویش، بزرگ‌ترین و آبادترین کشور جهان بوده است (فارسی هشتم، ۱۴۰۱: ۳۰).

۲- فرزندم! من می‌دانم و بی‌گمانم که تو از تبار ایرانیان نژاده هستی؛ از آن دانادلان خویش‌شناس که اکنون ایران را به گذشته پرفروغ آن می‌پیوندد (فارسی هشتم، ۱۴۰۱: ۳۱).

نویسنده در درس ارمغان ایران، سعی در شناساندن قدمت و پیشینه چند هزارساله کشور ایران به فرزندان خود، یعنی نوجوانان امروز دارد و با معرفی اصالت و دیرینگی فرهنگ و تمدن ایرانی اسلامی، سعی در تقویت نگرش مثبت جوانان به حب وطن و میهن‌دوستی دارد. باز نمود

طرح‌واره حرکتی در این جملات، مفاهیمی از قبیل (سرزمین کهن، دیری یا زمانی طولانی، درازنای تاریخ یا در طول تاریخ، اکنون ایران، گذشته پر فروغ آن، می‌پیوندد یا ارتباط‌دادن) است که هم به‌نوعی متضمن حرکت از حوزه مبدأ و طی مسیر و رسیدن به حوزه مقصد است و هم به گذر زمان اشاره دارد. در مورد طرح‌واره حرکتی، تحلیل‌ها نشان می‌دهند که در زبان فارسی، ترکیب یک عبارت اسمی در جایگاه نهاد، یا مفعول یا متمم با فعل‌هایی مانند گشتن، بردن، کشیدن، رسیدن، آمدن و هر عبارتی که مفهومی از (مبدأ - مسیر - مقصد) یا (آغاز - میانه - پایان) حرکت داشته باشد، می‌تواند شکل‌گیری این طرح‌واره‌ها را رقم بزند.

۳- زندگی یک سفر است مدت این سفر برای عده‌ای کم و برای عده‌ای دیگر پرفرازونشیب است (فارسی هشتم، ۱۴۰۱: ۳۷).

۴- سفر زندگی هم به مهارت‌هایی نیاز دارد که بدون آن‌ها زندگی آینده پر مشقت خواهد بود (فارسی هشتم، ۱۴۰۱: ۳۸).

عبارت [زندگی یک سفر است]، از نظر کوچش در ردیف استعاره‌های مفهومی سطح خاص قرار می‌گیرد. زیرا حوزه‌های مبدأ این جمله جزئیات زیادی را در برمی‌گیرد. در توضیح این مطلب می‌توان گفت که دانش ما از سفر به‌عنوان حوزه مبدأ، جنبه‌های متفاوتی از حرکت کردن از یک مکان به هدف رفتن به مکانی دیگر، حرکت کردن در مسیری برای رسیدن به مقصد، محمل‌های متفاوتی برای حرکت در مسیر، آداب و آغاز سفر و مانند آن را فرامی‌گیرد. همان‌طور که می‌بینید در این جملات نیز به مفاهیمی از قبیل (پرفراز و نشیب بودن مسیر سفر یا زندگی) و (کوتاه‌بودن یا طولانی‌بودن زمان سفر یا زندگی)، (کسب مهارت‌های مهم در زندگی) و (رسیدن به آینده‌ای آرمانی و بدون دغدغه) اشاره دارد؛ بنابراین در این جمله‌ها هم به مسیر سفر و هم به مقصد سفر (رسیدن به آینده) اشاره شده است. مفهوم سفر زندگی نوعی مفهومی انتزاعی و غیرعینی است، و برای درک بهتر آن از مفاهیم عینی‌تری مانند مسافرت، حرکت در طول مسیر، خطرات مسیر و پرفرازونشیب بودن مسیر سفر کمک می‌گیریم.

۵- هر حرکت ثانیه‌شمار ساعت، ما را از فرصت‌هایی که در اختیارمان هست، دور می‌کند. مبادا گذر شتابان عمر را مسخره بگیرید (فارسی هشتم، ۱۴۰۱: ۳۶).

۶- به پانزده یا بیست یا حتی سی‌سال دیگر فکر کنید. با قدرت خیال خود به آینده بروید (فارسی هشتم، ۱۴۰۱: ۳۷).

در درس «سفر شکفتن» نیز با مفاهیمی مانند (حرکت ثانیه‌شمار ساعت و دورشدن از فرصت‌هایی که الان در اختیار نوجوان هست و گذر یا حرکت شتابان عمر، فکرکردن به سی‌سال دیگر، حرکت به‌سوی آینده با قدرت تخیل) اشاره شده که شاید در نگاه اول، این مفاهیم تداعی‌کنندهٔ واحد زمان باشند، اما از آنجاکه قبلاً در تعریف طرح‌وارهٔ حرکتی گفته شد، «حرکت از نقطهٔ آغاز به پایان مستلزم گذر از نقاط مختلف مسیر و متضمن گذر زمان است». پس در مفهوم حرکت ثانیه‌شمار ساعت، حرکت شتابان عمر، رفتن به آینده با تخیل و دورشدن از فرصت‌ها هم رویداد حرکت و هم تجربهٔ حرکت همراه با گذر زمان بیان شده است. می‌توان گفت که باز نمود این تجربه در زبان، مبنای طرح‌واره‌ای دارد.

۴-۱. تحلیل جملات دارای طرح‌وارهٔ قدرتی و شاخص‌های مربوط به آن در کتاب‌های فارسی دورهٔ اول متوسطه:

طرح‌وارهٔ قدرتی: جسم ما همواره با نیروهای اطرافمان در تعامل است، اما در اکثر مواقع از وجود نیروها آگاه نیستیم، مگر آنکه نیروهای موجود در اطرافمان آن قدر زیاد باشند که با نیروهای مجاور خنثی نشوند؛ به‌طور مثال وقتی باد شدیدی می‌وزد و همه چیز را جابه‌جا می‌کند یا وقتی از یک سرایشی بالا می‌رویم و احساس می‌کنیم کسی ما را به سمت مخالف می‌کشاند، به وجود نیروها پی می‌بریم. در واقع، تعامل متداول جسم ما با نیروها موجب شکل‌گیری شناختی جسمانی می‌شود که قبل از تشکیل مفاهیم در ذهن، پیش مفهوم نیرو را در نظام شناختی ما ایجاد می‌کند. طی بررسی‌های به‌عمل‌آمده در جملات کتاب‌های فارسی دورهٔ اول متوسطه، فراوانی طرح‌وارهٔ قدرتی در فارسی هفتم، ۱۶۳ جمله، در فارسی هشتم، ۲۱۳ جمله و در فارسی نهم، ۲۷۲ جمله است که بیشترین میزان استفاده به فارسی کلاس نهم تعلق دارد.

۱- در طول تاریخ بارها دیده‌ایم که هرگاه دشمنان و بدخواهان، دست ستم به‌سوی این مهر آشیان وطن دراز کرده‌اند، همهٔ فرزندان، از همه سوی ایران، هم‌صدا فریاد برآورده‌اند و مشت‌ها را گره کرده‌اند و پشت‌به‌پشت هم بر بیگانه تاخته‌اند! در دوران هشت‌سالهٔ دفاع مقدس، ایرانیان همه برای وطن تن را سپر کرده‌اند (فارسی نهم، ۱۴۰۱: ۵۹).

در درس هم‌زیستی با مام میهن که با هدف شناساندن ایران به مخاطبان این درس و تقویت حس میهن‌دوستی و ترغیب آنان به حفظ و حراست از مام وطن نوشته شده، به بیان خصوصیات و برتری‌های ایران نسبت به سایر کشورهای دیگر پرداخته است. در این جملات با مفاهیم و شاخص‌های طرح‌وارهٔ قدرتی از قبیل (دست‌درازی‌کردن به وطن توسط دشمن، هم‌صدا فریاد

برآوردن، مشت گره‌کردن، تاختن بر بیگانه، و سپرکردن تن برای وطن) مواجه هستیم که اعمال نیرو یا قدرت را در آن‌ها مشاهده می‌کنیم.

در جملات بالا اگر دشمنان و بدخواهان را به‌عنوان یک مانع یا مشکل در مسیر حرکت جوانان شجاع ایرانی در نظر بگیریم، دست‌درازی کردن دشمن به وطن، اعمال نیروی قهری آن‌ها و ورود بیگانه به خاک کشور را طرح‌واره قدرتی (اجبار) می‌نامیم و از آن‌جا که دست روی دست گذاشتن و تسلیم‌شدن و توقف در برابر نیروی دشمن برای ملت ایران نوعی تحقیر و تخفیف به حساب می‌آید، مردم کشورمان با تمام توان به دفاع از میهن خود پرداختند و با اعمال نیرو در شکل‌های مختلف از قبیل (فریاد برآوردن، مشت گره‌کردن به نشانه اعتراض، عدم همراهی با دشمن، آماده جنگ‌شدن، با هم متحدشدن، حمله‌کردن به دشمن، دفاع‌کردن تا پای جان، صبوری‌کردن در طول مدت هشت سال دفاع مقدس و در نهایت، شهیدشدن در راه وطن) با تمام قدرت و توان دشمن را از کشور خود بیرون راندند تا بتوانند در سایه امنیت و اقتدار ملی در همه عرصه‌ها، به رشد و شکوفایی برسند. با توجه به عکس‌العمل‌های متفاوت ایرانیان، می‌توان طرح‌واره نیرو از نوع رفع مانع یا کنارزدن مانع با قدرت تمام را در نظر گرفت که نیروی دشمن را از سر راه خود برداشتند و به حرکت در مسیر رشد و تعالی خود ادامه دادند.

۲- این هم‌زیستی و همدلی اقوام ایرانی، پشتوانه‌ای بسیار شکوهمند برای وطن است و سدی استوار به بلندای اراده پولادین ایرانیان پدید می‌آورد و میهن را در آوردگاه‌ها، از گزند دشمنان و اهرمن‌خویان می‌رهاند.

در جملات بالا، با کلیدواژه‌ها و شاخص‌هایی از قبیل (هم‌زیستی و همدلی اقوام ایرانی، پشتوانه شکوهمند برای وطن، سدی استوار، اراده پولادین ایرانیان، پدیدآوردن، آوردگاه‌ها، گزند دشمنان و اهرمن‌خویان و رهاندن میهن از گزند دشمنان) مواجه می‌شویم که در همه این‌ها به‌نوعی اعمال قدرت و نیرو در برابر مانع یا مشکل خاصی اشاره دارد. اگر نیروی گزند دشمنان و بدخواهان را نوعی مانع یا انسداد در راه پیشرفت و تعالی کشور ایران بدانیم، با عکس‌العمل‌های متفاوتی برای کنارزدن مشکل از قبیل (هم‌زیستی و همدلی ملت ایران، اتحاد و همبستگی‌داشتن، اراده پولادین ایرانیان برای پس‌زدن دشمن، حفظ وطن و نجات‌دادن آن از دست دشمن بدخواه و کینه‌توز) مواجه می‌شویم که همه این‌ها مصداق طرح‌واره قدرتی از نوع کنارزدن مانع با قدرت هستند.

۳- در آن ایام که دشمن، از آسمان و زمین، آتش و بمب و موشک بر سر مردم بی‌گناه این سرزمین فرومی‌ریخت، ایران سرفراز هرگز رنگ نباخت و بر خود نلرزید، پابرجا ماند و درس پاکی، پایداری و پاسداری را به انسان‌های دل‌زنده جهان آموخت (فارسی هشتم، ۱۴۰۱: ۸۲).

در جملاتی که از درس پرچم‌داران در پایه هشتم در توصیف حالات و ویژگی‌های کشور ایران و سربازان شجاع ایرانی در زمان جنگ تحمیلی و دفاع مقدس بیان کرده است، با مفاهیمی همچون (فروریختن بمب و موشک توسط دشمن بر سر مردم ایران، رنگ‌باختن و نترسیدن کشور ایران، بر خود نلرزیدن، پابرجا و استوارماندن و مقاومت‌کردن) مواجه می‌شویم که اگر فروریختن بمب و موشک توسط دشمنان کشور ایران را نوعی مشکل یا مانع در راه رسیدن به اهداف ایرانیان به حساب بیاوریم، با عکس‌العمل‌های متفاوتی مانند متوقف‌نشدن در برابر دشمن و نترسیدن و رنگ‌باختن و بر خود نلرزیدن و در نهایت با استوار و پابرجا ماندن و مقاومت‌کردن مردم در برابر دشمن مواجه می‌شویم که برطبق تقسیم‌بندی طرح‌واره‌های قدرتی جانسون، طرح‌واره کنارزدن مانع و توانمندی را در این جملات می‌بینیم و مشاهده می‌کنیم که ایرانیان توانستند دشمن را با تمام توان و قدرت، از سر راه خود کنار بزنند.

۴- نظام ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی، سزاجام با انقلاب شورانگیز مردم به رهبری امام خمینی (قدس سره) کنار زده شد.

۵- پس از واقعه عظیم انقلاب اسلامی، بسیاری از بنیادهای فکری، فرهنگی و معیارهای ارزشی و اخلاقی جامعه ایران دگرگون شد (فارسی هفتم، ۱۴۰۱: ۹۴-۹۶).

در درس ادبیات انقلاب کلاس هشتم نیز به‌وضوح مشاهده می‌کنید که با شاخص‌های طرح‌واره قدرتی مانند نظام ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی، انقلاب شورانگیز مردم، رهبری امام خمینی (ره)، کنار زده‌شدن این نظام توسط مردم و امام مواجه می‌شویم. اگر نیروی استبدادی نظام ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی را مانع یا مشکلی در مسیر زندگی مردم و شکل‌گیری انقلاب اسلامی بدانیم، با عکس‌العمل‌های متفاوتی مانند کنارزدن مانع و از بین بردن این نظام دیکتاتوری توسط انقلاب شورانگیز مردم با رهبری مدبرانه امام خمینی (ره) روبرو می‌شویم که سعی در نابودکردن و برانداختن مانع از مسیر ظهور انقلاب اسلامی دارند و بر طبق تقسیم‌بندی طرح‌واره قدرتی جانسون، آن را طرح‌واره قدرتی کنارزدن مانع یا توانمندی در نظر می‌گیریم.

۶- تازه از در حرم مطهر حضرت معصومه (س) داخل شده بودیم که یکباره موج جمعیت، رجایی را از جا کند و برد و برد و ما به دنبال او نزدیک بود زیر دست‌وپا بمانیم (فارسی هفتم، ۱۴۰۱: ۹۸).

در درس عهد و پیمان قسمت (عشق به مردم) وقتی دکتر رجایی رئیس‌جمهور وقت، برای زیارت حضرت معصومه به حرم می‌روند، با استقبال گسترده و بی‌نظیر مردم روبرو می‌شوند.

ازدحام و نیروی جمعیت آن‌قدر زیاد است که در یک لحظه و به‌طور ناگهانی دکتر رجایی و همراهانش را در میان خود می‌گیرند و به‌سوی حرم می‌برند. در این جملات، با شاخص‌هایی نظیر: موج جمعیت، از جا کندن رجایی توسط جمعیت، یک‌باره، بردن رجایی به‌سوی حرم با قدرت زیاد و زیر دست‌وپا ماندن را مشاهده می‌کنیم. اگر نیروی ازدحام جمعیت و فشار حاصل از آن را نوعی مانع و قدرت بازدارنده در مسیر حرکت بدانیم، سرعت و شدت این مانع آن‌قدر ناگهانی و زیاد بوده که دکتر رجایی و همراهانش را از جا کنده و با خود همراه می‌کند و احتمال وقوع اتفاقاتی مثل زیر دست‌وپا ماندن یا صدمه‌دیدن در بین جمعیت نیز وجود دارد. در این جملات ما با طرح‌واره قدرتی از نوع اجبار روبرو هستیم که انرژی و نیروی مانع آن‌قدر زیاد هست که فرصت هیچ عکس‌العملی را به انسان نمی‌دهد و به‌ناچار باید با این جریان یا مانع همراه شد.

۲-۴. تحلیل بافت جملات و توزیع فراوانی طرح‌واره‌های پایه در کتاب فارسی پایه هفتم دوره اول متوسطه:

در جدول شماره (۱)، در کتاب فارسی هفتم، به ترتیب، نام هر درس و تعداد کل جملات هر درس شمرده شده و در ردیف مخصوص به خود نوشته شده و پس از آن فراوانی جملات طرح‌واره دار و جملاتی که دارای طرح‌واره‌های حجمی و حرکتی و قدرتی هستند، به تفکیک نوع آنها، با ذکر درصد هر کدام از آن‌ها نوشته شده است.

جدول شماره ۱: توزیع فراوانی طرح‌واره‌های تصویری حجمی، حرکتی و قدرتی به تفکیک

درس‌های کتاب فارسی هفتم متوسطه

نام درس	تعداد کل جملات هر درس	تعداد کل جملات دارای طرح‌واره	فراوانی جملات با طرح‌واره حجمی	فراوانی جملات با طرح‌واره حرکتی	فراوانی جملات با طرح‌واره قدرتی	درصد طرح‌واره حجمی	درصد طرح‌واره حرکتی	درصد طرح‌واره قدرتی
درس اول (ستایش یاد تو)	۹۹	۲۲	۷	۱۰	۵	۳۱.۸۲	۴۵.۴۵	۲۲.۷۳
درس دوم (چشمه معرفت)	۲۶۲	۳۹	۲۹	۱۳	۱۰	۴۱.۰۳	۳۳.۲۳	۲۵.۶۴
درس سوم (نسل آینده‌ساز)	۷۱	۲۶	۱۱	۹	۹	۳۰.۷۶	۳۴.۶۲	۳۴.۶۲
درس چهارم (با بهاری که می‌رسد از راه)	۴۴	۲۲	۶	۹	۷	۲۷.۲۷	۴۰.۹۱	۳۱.۸۲

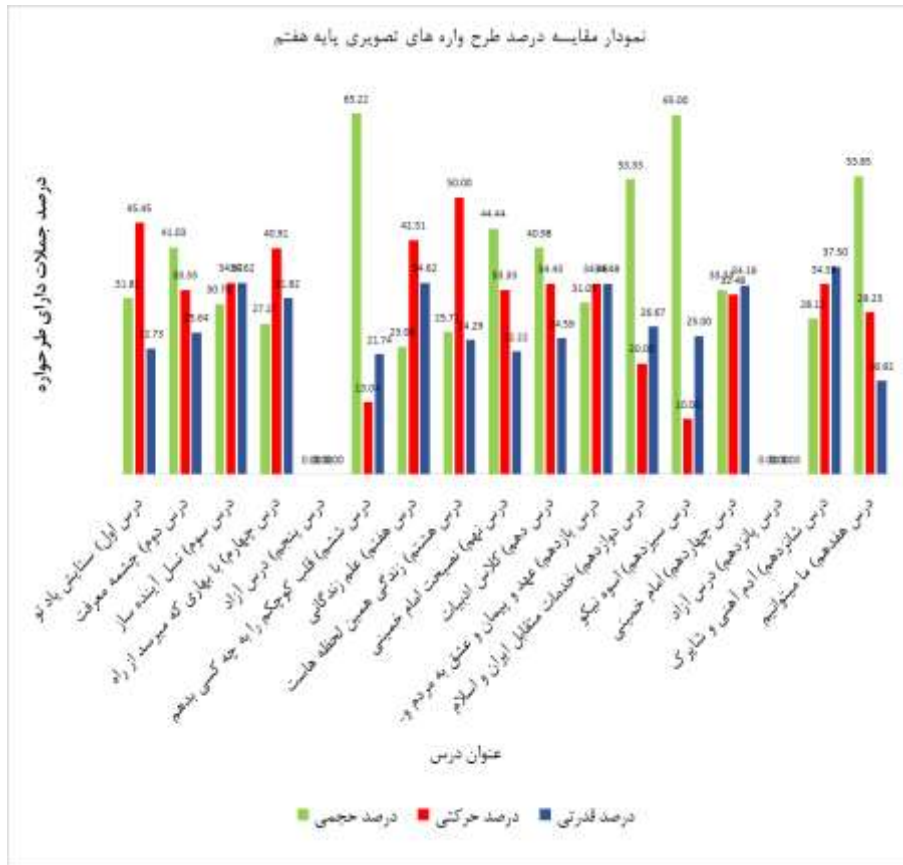

ادامه جدول شماره ۱:

درصد طرح‌واره قدرتی	درصد طرح‌واره حرکتی	درصد طرح‌واره حجمی	فراوانی جملات با طرح‌واره قدرتی	فراوانی جملات با طرح‌واره حرکتی	فراوانی جملات با طرح‌واره حجمی	تعداد کل جملات دارای طرح‌واره	تعداد کل جملات هر درس	نام درس
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	درس پنجم (درس آزاد)
۲۱.۷۴	۱۳.۰۴	۶۵.۲۲	۵	۳	۱۵	۲۳	۱۷۴	درس ششم (قلب کوچکم را به چه کسی بدهم)
۳۴.۶۲	۴۲.۳۱	۲۳.۰۸	۶	۱۱	۶	۲۶	۶۳	درس هفتم (علم زندگانی)
۲۴.۲۹	۵۰	۲۵.۷۱	۱۷	۳۵	۳۸	۷۰	۴۶۴	درس هشتم (زندگی همین لحظه‌هاست)
۲۲.۲۲	۳۳.۳۳	۴۴.۴۴	۴	۶	۱۳	۱۸	۸۲	درس نهم (نصیحت امام خمینی)
۲۴.۵۹	۳۴.۴۳	۴۰.۹۸	۱۵	۲۱	۳۴	۶۱	۲۰۹	درس دهم (کلاس ادبیات)
۳۴.۴۸	۳۴.۴۸	۳۱.۰۳	۱۰	۱۰	۱۴	۲۹	۱۵۸	درس یازدهم (عهد، پیمان و عشق به مردم...)
۲۶.۶۷	۲۰	۵۳.۳۳	۴	۳	۱۳	۱۵	۴۲	درس دوازدهم (خدمات متقابل ایران و اسلام)
۲۵	۱۰	۶۵	۵	۲	۱۵	۲۰	۶۴	درس سیزدهم (اسوه نیکو)
۳۴.۱۹	۳۲.۴۸	۳۳.۳۳	۴۰	۳۸	۵۳	۱۱۷	۶۸۰	درس چهاردهم (امام خمینی)
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	درس پانزدهم (درس آزاد)
۳۷.۵	۳۴.۳۸	۲۸.۱۳	۱۲	۱۱	۱۳	۳۲	۲۹۵	درس شانزدهم (آدم‌آهنی و شاپرک)
۱۶.۹۲	۲۹.۲۳	۵۳.۸۵	۱۱	۱۹	۴۱	۶۵	۱۹۸	درس هفدهم (ما می‌توانیم)

در نمودار شماره ۱: تعداد، فراوانی و درصد هر کدام از طرح‌واره‌های پایه (حجمی، حرکتی و قدرتی) به تفکیک هر درس ذکر شده است. بر اساس نمودار (درس‌های درس دوم، دوازدهم و درس سیزدهم) به ترتیب، بیشترین طرح‌واره حجمی را دارد و کم‌ترین میزان طرح‌واره حجمی در درس هفدهم است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که طرح‌واره حرکتی نیز به ترتیب در درس اول و درس هشتم بیشترین میزان است و کم‌ترین مقدار طرح‌واره حرکتی در درس ششم و سیزدهم است و همچنین بیشترین میزان استفاده از طرح‌واره قدرتی در درس شانزدهم است و کم‌ترین مقدار طرح‌واره قدرتی در درس هفدهم است.

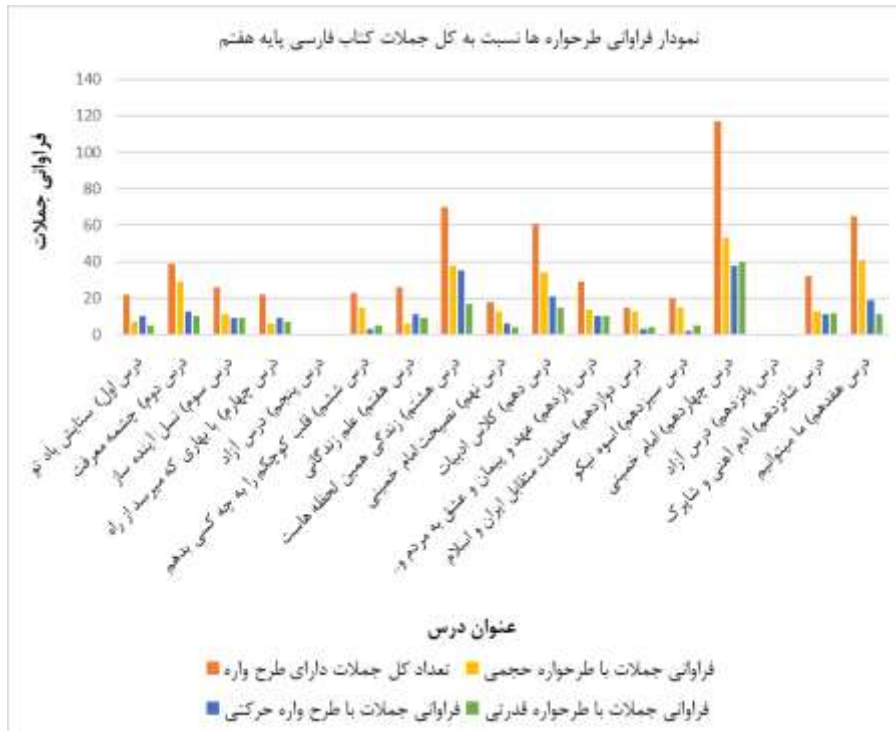
نمودار شماره ۱: مقایسه درصد طرح‌واره‌های تصویری حجمی، حرکتی و قدرتی فارسی هفتم

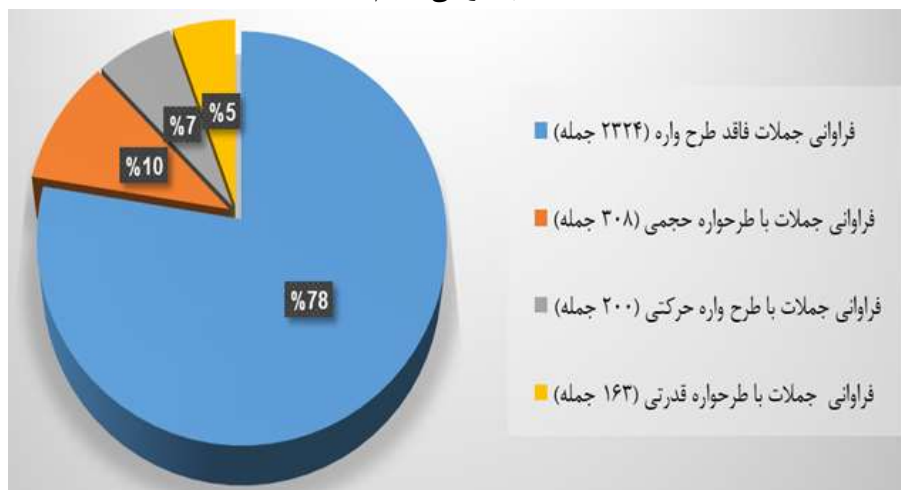
در نمودار شماره ۲: فراوانی هر طرح‌واره نسبت به کل جملات کتاب فارسی هفتم بررسی گردید و باتوجه به اینکه تعداد کل جملات این کتاب ۳۱۵۷ مورد است و از این تعداد، ۶۷۱ جمله دارای طرح‌واره‌های پایه هستند، طبق این نمودار حضور طرح‌واره‌های حجمی در کلاس هفتم به نسبت سایر طرح‌واره‌های پایه چشمگیرتر است.

در نمودار شماره ۳: همانطور که معلوم است ۷۸٪ جملات کتاب فارسی هفتم فاقد طرح‌واره هستند و ۱۰٪ جملات طرح‌واره حجمی و ۷٪ جملات طرح‌واره حرکتی و ۵٪ جملات طرح‌واره قدرتی دارند و اختلاف معنی‌داری بین جملات فاقد طرح‌واره و جملات دارای طرح‌واره وجود دارد.

نمودار شماره ۲: مقایسه فراوانی طرح‌واره‌ها نسبت به کل جملات کتاب فارسی پایه هفتم

نمودار شماره ۳: مقایسه فراوانی طرح‌واره‌های حجمی، حرکتی و قدرتی نسبت به کل جملات کتاب فارسی هفتم

در نمودار شماره ۴: فراوانی طرح‌واره حجمی با فراوانی ۳۰۸ جمله و ۴۶٪ بیشترین آنها و طرح‌واره حرکتی با فراوانی ۲۰۰ جمله و ۳۰٪ کمترین مقدار به طرح‌واره قدرتی با فراوانی ۱۶۳ جمله و ۲۵٪ تعلق دارد.

نمودار شماره ۴: مقایسه توزیع فراوانی و درصد جملات حاوی طرح‌واره‌های تصویری پایه در کتاب فارسی هفتم

۴-۳. تحلیل محتوای دروس کتاب فارسی پایه هشتم دوره اول متوسطه
تحلیل جملات و توزیع فراوانی طرح‌واره‌های پایه در کتاب فارسی پایه هشتم دوره اول متوسطه:

در جدول شماره (۲)، در کتاب فارسی هشتم، به ترتیب، نام هر درس و تعداد کل جملات هر درس ذکر و پس از آن فراوانی جملات طرح‌واره‌دار و جملائی که دارای طرح‌واره‌های حجمی، حرکتی و قدرتی هستند، با ذکر درصد هر کدام از آنها مشخص شد.

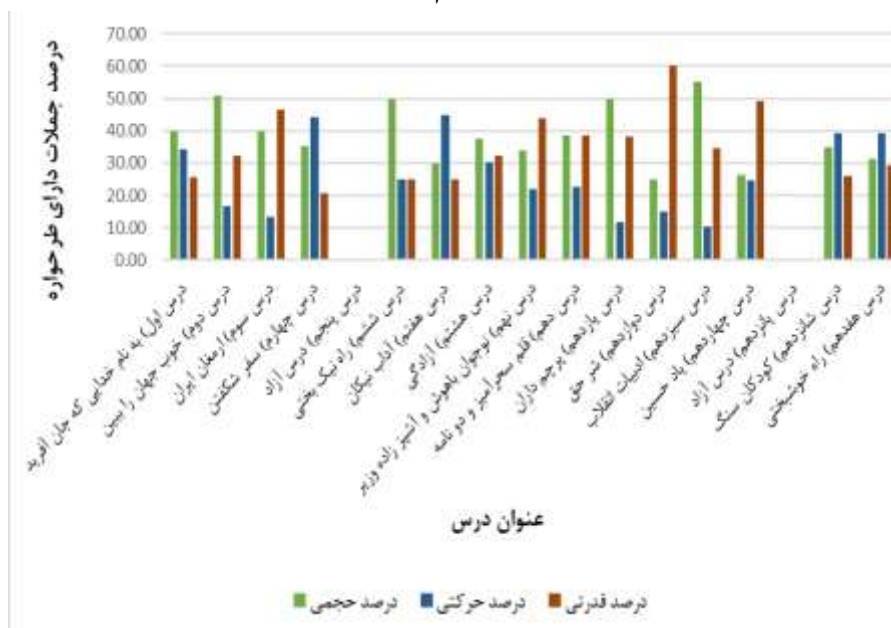
جدول شماره ۲: توزیع فراوانی طرح‌واره‌های تصویری حجمی و حرکتی و قدرتی به تفکیک درس‌های کتاب فارسی هشتم

درصد طرح‌واره قدرتی	درصد طرح‌واره حرکتی	درصد طرح‌واره حجمی	فراوانی جملات با طرح‌واره	فراوانی جملات با طرح‌واره حرکتی	فراوانی جملات با طرح‌واره حجمی	تعداد جملات دارای طرح‌واره	تعداد جملات هر درس	نام درس
۲۵.۷۱	۳۴.۲۹	۴۰	۹	۱۲	۱۴	۳۵	۱۰۰	درس اول (به نام خدایی جان آفرید)
۳۲.۴۱	۱۶.۶۷	۵۰.۹۳	۳۵	۱۸	۵۵	۱۰۸	۳۵۷	درس دوم (خوب جهان را ببین)
۴۶.۶۷	۱۳.۳۳	۴۰	۱۴	۴	۱۲	۳۰	۱۲۸	درس سوم (ارمغان ایران)
۲۰.۵۹	۴۴.۱۲	۳۵.۲۹	۷	۱۵	۱۲	۳۴	۹۱	درس چهارم (سفر شکفتن)
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	درس پنجم (آزاد)
۲۵	۲۵	۵۰	۲	۲	۴	۸	۴۰	درس ششم (راه نیک‌بختی)
۲۵	۴۵	۳۰	۱۰	۱۸	۱۲	۴۰	۱۳۳	درس هفتم (آداب نیکان)
۳۲.۱۴	۳۰.۳۶	۳۷.۵	۱۸	۱۷	۲۱	۵۶	۱۸۵	درس هشتم (آزادگی)
۴۴	۲۲	۳۴	۲۲	۱۱	۱۷	۵۰	۱۳۴	درس نهم (نوجوان باهوش)
۳۸.۷۱	۲۲.۵۸	۳۸.۷۱	۱۲	۷	۱۲	۳۱	۵۷	درس دهم (قلم سحرآمیز و دو نامه)
۳۸.۲۴	۱۱.۷۶	۵۰	۱۳	۴	۱۷	۳۴	۶۴	درس یازدهم (پرچم‌داران)
۶۰	۱۵	۲۵	۱۲	۳	۵	۲۰	۶۴	درس دوازدهم (شیر حق)
۳۴.۴۸	۱۰.۳۴	۵۵.۱۷	۱۰	۳	۱۶	۲۹	۷۷	درس سیزدهم (ادبیات انقلاب)
۴۹.۱۲	۲۴.۵۶	۲۶.۳۲	۲۸	۱۴	۱۵	۵۷	۲۹۷	درس چهاردهم (یاد حسین)
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	درس پانزدهم (آزاد)
۲۶.۰۹	۳۹.۱۳	۳۴.۷۸	۶	۹	۸	۲۳	۵۳	درس شانزدهم (کودکان سنگ)
۲۹.۴۱	۳۹.۲۲	۳۱.۳۷	۱۵	۲۰	۱۶	۵۱	۱۴۵	درس هفدهم (راه خوشبختی)

در نمودار شماره (۵)، تعداد و فراوانی و درصد هر کدام از طرح‌واره‌های پایه (حجمی، حرکتی و قدرتی) به تفکیک هر درس مشخص گردید. بر اساس نمودار، در بافت جملات درس دوم، ششم، یازدهم و سیزدهم به ترتیب، بیشترین طرح‌واره حجمی به کار رفته و کم‌ترین مقدار طرح‌واره حجمی در درس دوازدهم است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که طرح‌واره حرکتی نیز به

ترتیب در بافت جملات درس چهارم و هفتم بیشتر است. کم‌ترین مقدار طرح‌واره حرکتی در بافت جملات درس یازدهم و سیزدهم و بیشترین میزان استفاده از طرح‌واره قدرتی به ترتیب در بافت جملات درس دوازدهم و چهاردهم است و کم‌ترین مقدار طرح‌واره قدرتی در بافت جملات درس چهارم است.

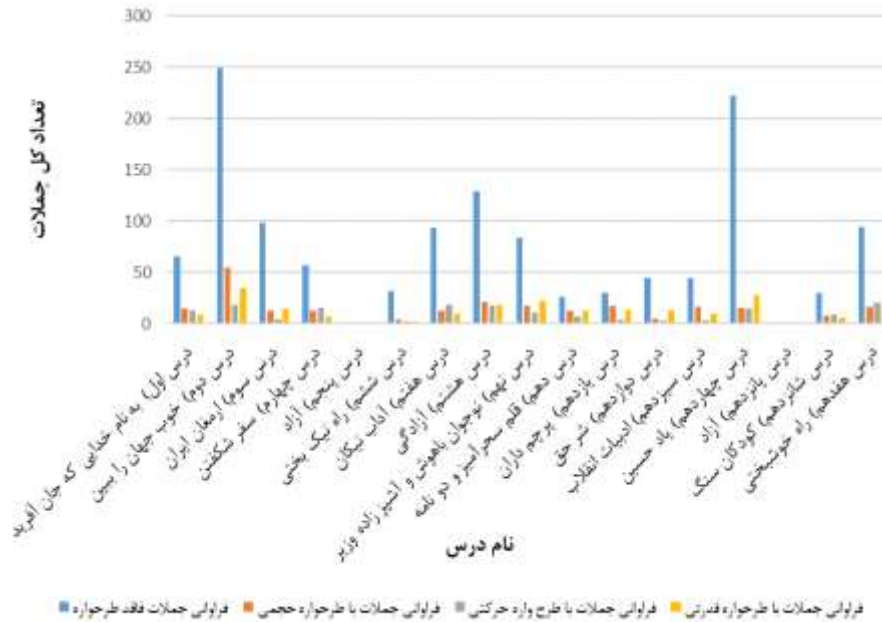
نمودار شماره ۵: مقایسه درصد طرح‌واره‌های تصویری حجمی، حرکتی و قدرتی کتاب فارسی هشتم

در نمودار شماره (۶) فراوانی هر طرح‌واره نسبت به کل جملات کتاب فارسی هشتم بررسی شد و با توجه به تعداد کل جملات این کتاب، ۶۰۶ جمله دارای طرح‌واره پایه است و بر اساس یافته‌ها، طرح‌واره‌های حجمی در کتاب فارسی پایه هشتم نسبت به سایر طرح‌واره‌ها بیشتر است.

در نمودار شماره (۷) نیز فراوانی طرح‌واره‌ها از بیشترین به ترتیب تعداد و درصد آن‌ها مشخص گردید، طرح‌واره حجمی با فراوانی ۲۳۶ جمله و ۳۹٪ بیشترین آنها و طرح‌واره قدرتی با فراوانی ۲۱۳ جمله و ۳۵٪ پس از آن و کمترین مقدار طرح‌واره حرکتی با فراوانی ۱۵۷ جمله و ۲۶٪ است.

نمودار شماره ۶: مقایسه فراوانی طرح‌واره‌ها نسبت به کل جملات فاقد طرح‌واره

نمودار شماره ۷: توزیع فراوانی و درصد جملات حاوی طرح‌واره‌های تصویری پایه در کتاب فارسی هشتم

۴-۴. تحلیل محتوای دروس کتاب فارسی پایه نهم دوره اول متوسطه
تحلیل جملات و توزیع فراوانی طرح‌واره‌های پایه در کتاب فارسی پایه نهم دوره اول متوسطه:

در جدول شماره (۳)، در کتاب فارسی نهم، به ترتیب، نام هر درس و تعداد کل بافت جملات هر درس ذکر گردید و و پس از آن فراوانی جملات طرح‌واره‌دار و جملاتی که دارای طرح‌واره‌های حجمی، حرکتی و قدرتی هستند، با ذکر درصد هر کدام از آن‌ها مشخص شد.

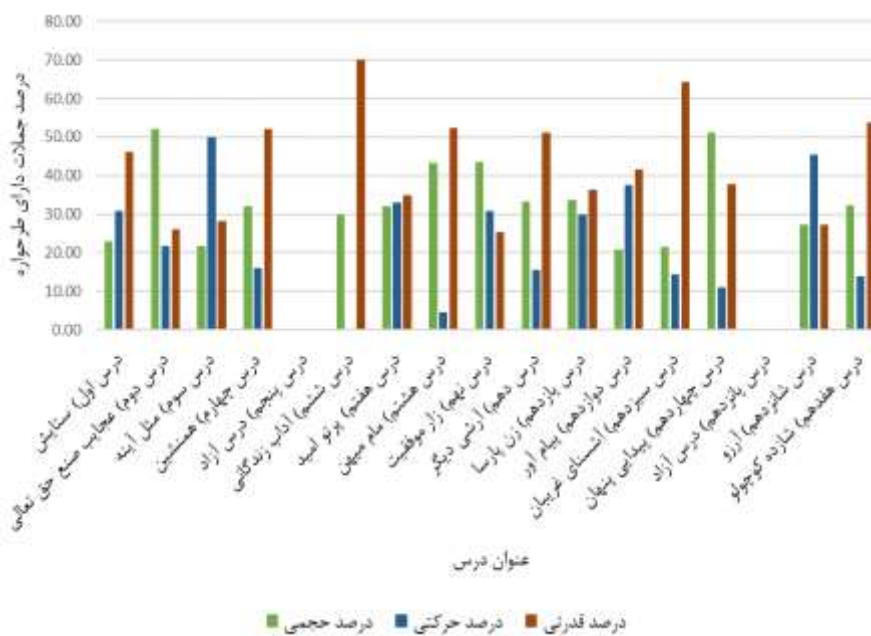
جدول شماره ۳: توزیع فراوانی طرح‌واره‌های تصویری حجمی و حرکتی و قدرتی به تفکیک درس‌های کتاب فارسی نهم

نام درس	تعداد کل جملات دارای طرح‌واره	فراوانی جملات با طرح‌واره حجمی	فراوانی جملات با طرح‌واره حرکتی	فراوانی جملات با طرح‌واره قدرتی	درصد طرح‌واره حجمی	درصد طرح‌واره حرکتی	درصد طرح‌واره قدرتی
درس اول (ستایش)	۵۲	۶	۸	۱۲	۲۳.۰۸	۳۰.۷۷	۴۶.۱۵
درس دوم (عجایب صنع حق تعالی)	۱۰۴	۲۴	۱۰	۱۲	۵۲.۱۷	۲۱.۷۴	۲۶.۰۹
درس سوم (مثل آینه)	۷۰	۷	۱۶	۹	۲۱.۸۸	۵۰	۲۸.۱۳
درس چهارم (همنشین)	۵۳	۸	۴	۱۳	۳۲	۱۶	۵۲
درس پنجم (درس آزاد)	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
درس ششم (آداب زندگانی)	۵۷	۶	۰	۱۴	۳۰	۰	۷۰
درس هفتم (پرتو امید)	۲۷۰	۳۲	۳۳	۳۵	۳۲	۳۳	۲۵
درس هشتم (مام میهن)	۹۷	۴۴	۱۹	۲۳	۴۳.۱۸	۴۵.۵	۵۲.۲۷
درس نهم (راز موفقیت)	۱۴۲	۵۵	۱۷	۱۴	۴۳.۶۴	۳۰.۹۱	۲۵.۴۵
درس دهم (آرشی دیگر)	۷۹	۴۵	۱۵	۲۳	۳۳.۳۳	۱۵.۵۶	۵۱.۱۱
درس یازدهم (زن پارسا)	۲۱۱	۷۷	۲۶	۲۸	۳۳.۷۷	۲۹.۸۷	۳۶.۳۶
درس دوازدهم (پیام‌آور رحمت)	۵۸	۲۴	۵	۹	۲۰.۸۳	۳۷.۵۰	۴۱.۶۷
درس سیزدهم (آشنای غریبان)	۳۵	۱۴	۳	۹	۳۱.۴۳	۱۴.۲۹	۶۴.۲۹
درس چهاردهم (پیدایی پنهان)	۱۸۲	۴۵	۲۳	۱۷	۵۱.۱۱	۱۱.۱۱	۳۷.۷۸
درس پانزدهم (درس آزاد)	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
درس شانزدهم (آرزو)	۴۷	۱۱	۳	۳	۲۷.۲۷	۴۵.۴۵	۲۷.۲۷
درس هفدهم (شازده کوچولو)	۳۹۶	۹۳	۳۰	۱۳	۳۲.۲۶	۱۳.۹۸	۵۳.۷۶

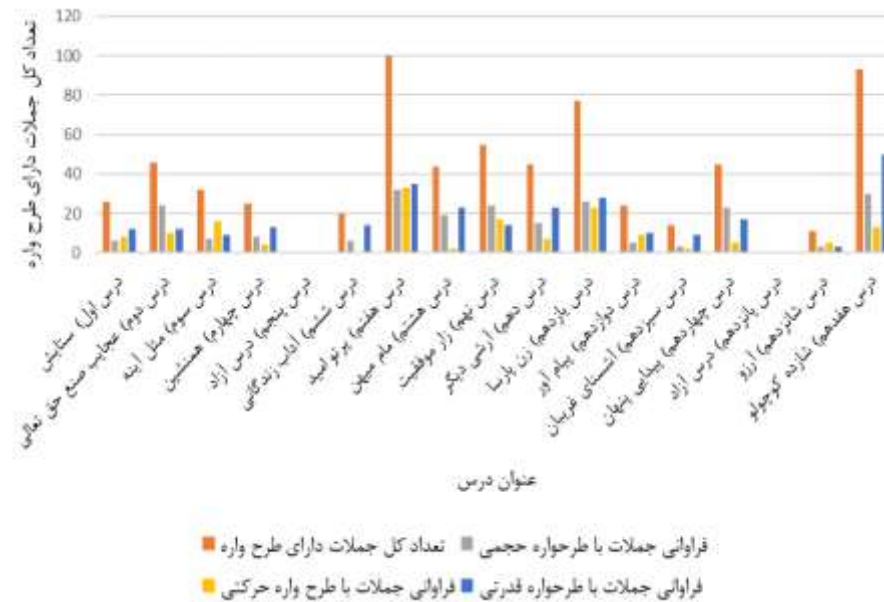
در نمودار شماره ۸: تعداد و فراوانی و درصد هر کدام از طرحواره‌های پایه (حجمی، حرکتی و قدرتی) به تفکیک هر درس ذکر گردید. در نمودار بالا، درس‌های دوم و چهاردهم به ترتیب بیشترین تعداد طرحواره حجمی هستند و کم‌ترین مقدار طرحواره حجمی در درس دوازدهم است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که طرحواره حرکتی نیز به ترتیب در درس سوم و شانزدهم بیشترین تعداد است. کم‌ترین مقدار طرحواره حرکتی در درس هشتم و بیشترین میزان استفاده از طرحواره قدرتی به ترتیب در درس‌های ششم، سیزدهم و هفدهم می‌باشد و کم‌ترین مقدار طرحواره قدرتی در درس دوم و نهم است.

نمودار شماره ۸: مقایسه درصد طرحواره‌های تصویری حجمی، حرکتی و قدرتی فارسی نهم

در نمودار شماره ۹: فراوانی هر کدام از طرحواره‌ها نسبت به کل جملات کتاب فارسی نهم بررسی گردید. از کل بافت جملات کتاب فارسی پایه نهم، ۶۵۷ جمله دارای طرحواره است که بیشترین آن به طرحواره قدرتی و سپس به حجمی و در نهایت به حرکتی اختصاص دارد.

نمودار شماره ۹: مقایسه توزیع فراوانی طرح‌واره‌های حجمی، حرکتی و قدرتی نسبت به کل جملات کتاب فارسی نهم

در نمودار شماره ۱۰: فراوانی طرح‌واره‌ها از بیشترین به ترتیب تعداد و درصد آن‌ها ذکر گردید. طرح‌واره قدرتی با فراوانی ۲۷۲ جمله و ۴۱٪ بیشترین آنها و طرح‌واره حجمی با فراوانی ۲۳۱ جمله و ۳۵٪ و کمترین میزان به طرح‌واره حرکتی با فراوانی ۱۵۴ جمله و ۲۴٪ تعلق دارد.

نمودار شماره ۱۰: توزیع فراوانی و درصد جملات حاوی طرح‌واره‌های تصویری کتاب فارسی نهم

۵. بحث و نتیجه‌گیری

در ابتدا میزان انواع طرح‌واره‌های پایه در مجموع کتاب‌ها و در ادامه، هر یک از این طرح‌واره‌ها به تفکیک، در سه کتاب فارسی دوره اول متوسطه، بررسی شد. جدول زیر، میزان طرح‌واره‌ها را در کتاب‌های فارسی درسی دوره اول متوسطه نشان می‌دهد.

طرح‌واره‌ها	میزان فراوانی	درصد
حجمی	۷۷۵	۴۰
حرکتی	۵۱۱	۲۶
قدرتی	۶۴۸	۳۴
جمع کل طرح‌واره‌ها	۱۹۳۴	۱۰۰

یافته‌های جدول فوق نشان می‌دهد که هر سه گونه طرح‌واره، در کتاب‌های فارسی متوسطه اول کاربرد دارد و در این بین بیشترین کاربرد به طرح‌واره حجمی با فراوانی ۷۷۵ جمله و (۴۰٪)، سپس به طرح‌واره قدرتی با فراوانی ۶۴۸ جمله و (۳۴٪) و در نهایت به طرح‌واره حرکتی با فراوانی ۵۱۱ جمله و (۲۶٪) اختصاص دارد.

پایه تحصیلی	طرح‌واره‌های تصویری پایه					
	طرح‌واره‌های حجمی		طرح‌واره‌های حرکتی		طرح‌واره‌های قدرتی	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
پایه هفتم	۳۰۸	۳۹	۲۰۰	۴۰	۱۶۳	۲۷
پایه هشتم	۲۳۶	۳۰	۱۵۷	۳۱	۲۱۳	۳۴
پایه نهم	۲۳۱	۳۱	۱۵۴	۲۹	۲۷۲	۳۹
مجموع	۷۷۵	۱۰۰	۵۱۱	۱۰۰	۶۴۸	۱۰۰

یافته‌های جدول نشان می‌دهد که بیشترین میزان استفاده از طرح‌واره حجمی در کلاس هفتم با فراوانی ۳۰۸ جمله و ۳۹ درصد و کمترین آن به کلاس نهم با فراوانی ۲۳۱ جمله و ۳۱ درصد اختصاص دارد و بیشترین میزان استفاده از طرح‌واره قدرتی به کلاس نهم با فراوانی ۲۷۲ جمله و ۳۹ درصد و کمترین میزان آن به کلاس هفتم با فراوانی ۱۶۳ جمله و ۲۷ درصد تعلق دارد و بیشترین میزان کاربرد طرح‌واره حرکتی به کلاس هفتم با فراوانی ۲۰۰ جمله و ۴۰ درصد و کمترین آن به کلاس نهم با فراوانی ۱۵۴ جمله و ۲۹ درصد اختصاص دارد.

در نمودار شماره ۱۱: توزیع فراوانی هر یک از طرح‌واره‌های تصویری همراه با درصد به تفکیک نوع آن ذکر شده که نشان می‌دهد. بیشترین تعداد و فراوانی ابتدا به طرح‌واره حجمی با ۴۰٪ و

فراوانی ۷۷۵ جمله و سپس به طرح‌واره قدرتی با ۳۴٪ و فراوانی ۶۴۸ جمله و در نهایت به طرح‌واره حرکتی با ۲۶٪ و فراوانی ۵۱۱ جمله اختصاص دارد.

نمودار شماره ۱۱: توزیع فراوانی و درصد کل طرح‌واره‌های تصویری کتب فارسی دوره اول متوسطه

در نمودار شماره ۱۲: طرح‌واره‌های حجمی و حرکتی و قدرتی به تفکیک در کتاب فارسی هر کلاس مشخص گردید. همان‌طور که در این نمودار مشاهده می‌کنید، بیشترین فراوانی طرح‌واره حجمی و حرکتی به کلاس هفتم، اختصاص دارد و بیشترین فراوانی طرح‌واره قدرتی نیز به کلاس نهم تعلق دارد.

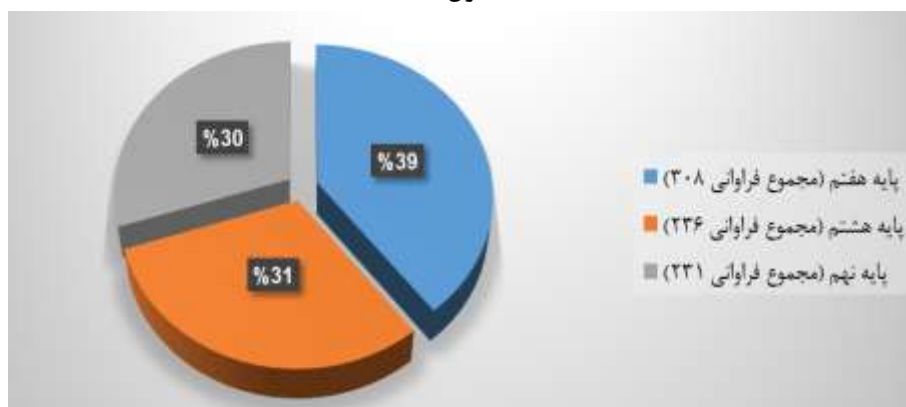
نمودار شماره ۱۲: توزیع فراوانی طرح‌واره‌های تصویری کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه

مفاهیمی که به واسطه تجربه جسمی شده انسان از حجم (مکان) در ذهن وی شکل گرفته و ذخیره شده است، به او در درک و دریافت مفاهیمی انتزاعی کمک می‌کند. در نمونه‌های بالا، چنین تجربه‌ای کمک می‌کند تا مفهوم کسب‌شده از حجم‌های فیزیکی به چیزهای حجم‌ناپذیر و غیرقابل‌درک (انتزاعی) از قبیل: «راه»، «آفریدن»، «حفظ»، «خود»، «خواندن»، «حرف» که ماهیتی فیزیکی ندارند، تعمیم داده شود و آن‌ها به راحتی درک و دریافت شوند.

نمودار شماره ۱۴: توزیع فراوانی و درصد طرح‌واره‌های حجمی در کتاب‌های فارسی متوسطه

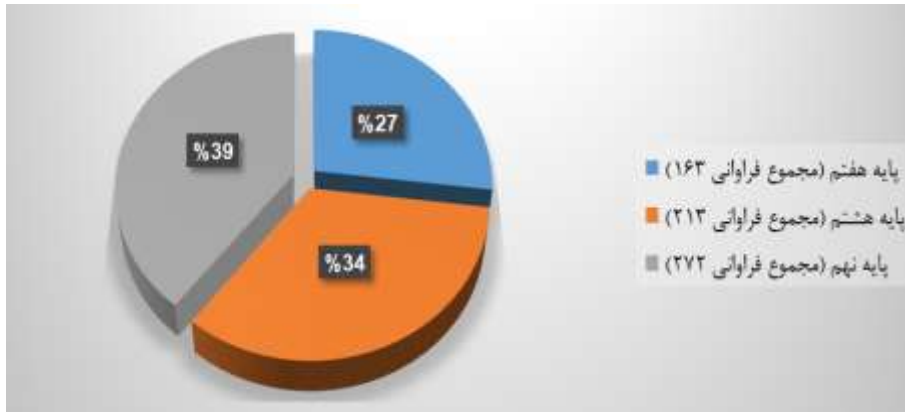
اول

بیشترین میزان طرح‌واره‌های حجمی، ابتدا به کلاس هفتم با فراوانی ۳۰۸ جمله و (۳۹٪)، و سپس به کلاس هشتم با فراوانی ۲۳۶ جمله و (۳۱٪) و در نهایت به کلاس نهم با فراوانی ۲۳۱ جمله و (۳۰٪) اختصاص دارد.

شکل‌گیری طرح‌واره قدرتی در ذهن انسان، در نتیجه تجربه فیزیکی او از اعمال نیرو حاصل شده است. در مثال‌های بالا، «دست‌درازی کردن»، «مشت گره کردن»، «از کوره در رفتن». در مورد شکل‌گیری طرح‌واره قدرتی در زبان فارسی، یافته‌ها نشان می‌دهد که به طور معمول این پدیده در قالب افعال مرکب صورت می‌پذیرد. این افعال مرکب ممکن است به شکل اسم به اضافه فعل «زدن» نمود می‌یابند. مانند: «فریادزدن»، «لیخن‌زدن» و «بانگ‌زدن». استفاده از افعالی چون «شکستن»، «چیره‌شدن»، راه معمول دیگری برای مفهوم‌سازی این پدیده در زبان فارسی است.

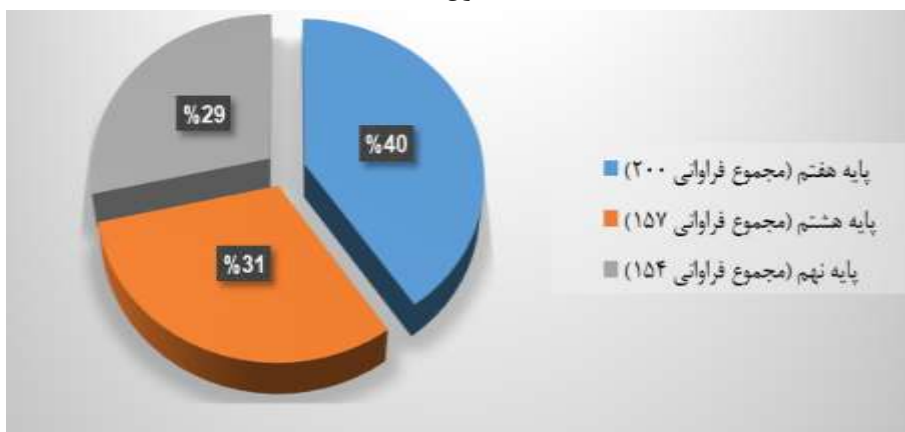
نمودار شماره ۱۵: توزیع فراوانی و درصد طرح‌واره‌های قدرتی در کتاب‌های فارسی متوسطه اول

بیشترین میزان طرح‌واره قدرتی به کلاس نهم با فراوانی ۲۷۳ جمله و (۳۹٪) و سپس به کلاس هشتم با فراوانی ۲۱۳ جمله و (۳۴٪) و در نهایت به کلاس هفتم با فراوانی ۱۶۳ جمله و (۲۷٪) تعلق دارد.

در مورد طرح‌واره حرکتی، بررسی‌ها نشان می‌دهند که در زبان فارسی، ترکیب یک عبارت اسمی در جایگاه نهاد، یا مفعول یا متمم با افعالی چون کشیدن، رسیدن، بردن، آمدن و گشتن، و هر عبارتی که مفهومی از (مبدأ - مسیر - مقصد) یا (آغاز - میانه - پایان) حرکت داشته باشد، می‌تواند شکل‌گیری این طرح‌واره‌ها را رقم می‌زند.

نمودار شماره ۱۶: توزیع فراوانی و درصد طرح‌واره‌های حرکتی در کتاب‌های فارسی متوسطه اول

بیشترین میزان طرح‌واره حرکتی به کلاس هفتم با فراوانی ۲۰۰ جمله و (۴۰٪) و سپس به کلاس هشتم با فراوانی ۱۵۷ جمله و (۳۱٪)، و در نهایت به کلاس نهم با فراوانی ۱۵۴ جمله و (۲۹٪) اختصاص دارد.

باتوجه به نتایج پژوهش‌هایی که در زمینه طرح‌واره‌های تصویری صورت گرفته و اهمیت آن در آموزش مفاهیم علمی و آموزشی، تردیدی باقی نمی‌ماند، انجام پژوهش‌های متعدد، به‌ویژه در زمینه شناسایی کلیه طرح‌واره‌ها و نقش آنها در آموزش مفاهیم انتزاعی و تعیین دقیق توانایی‌های شناختی دانش‌آموزان در رده‌های سنی مختلف برای درک طرح‌واره‌ها بسیار ضروری به نظر می‌رسد.

یافته‌های حاصل از تحلیل محتوای کتاب‌های درسی فارسی دوره اول متوسطه نشان می‌دهند که از میان ۶۹۸۰ جمله استخراج شده، جملات دارای طرح‌واره‌های تصویری پایه (۱۹۳۴ جمله)، مورد بحث و بررسی قرار گرفتند. نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهند هر سه طرح‌واره پایه در تمام کتاب‌های فارسی سه پایه تحصیلی کاربرد دارند که بیشترین میزان آن به طرح‌واره حجمی ۴۰٪ با فراوانی ۷۷۵ جمله و طرح‌واره قدرتی ۳۴٪ و با فراوانی ۶۴۸ جمله و در نهایت به طرح‌واره حرکتی ۲۶٪ با فراوانی ۵۱۱ جمله اختصاص دارد. اگر چه کاربرد بیش از ۱۹۳۴ جمله طرح‌واره‌دار در کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه نشان می‌دهد که مولفان به رشد و خلاقیت و تفکرات انتزاعی نوجوانان توجه داشته‌اند؛ اما باتوجه به اینکه مخاطبان این کتاب در سن نوجوانی و در آخرین مرحله رشد شناختی قرار دارند، نویسندگان معتقدند کاربرد هر چه بیشتر ساختارهای شناختی و مفاهیم انتزاعی در متون آموزشی می‌تواند تأثیر بسزایی در رشد و خلاقیت دانش‌آموزان داشته باشد؛ چنانچه برای رسیدن به بالاترین سطح تفکر و اندیشه که بارزترین رسالت آموزش و پرورش است، درک استعاره و طرح‌واره‌های تصویری، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مفاهیم ذهنی و انتزاعی، امری ضروری محسوب می‌شود.

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که بیشترین میزان طرح‌واره‌های حجمی ابتدا به کلاس هفتم با (۳۹٪)، سپس به کلاس هشتم با (۳۱٪) و در نهایت پایین‌ترین میزان طرح‌واره حجمی به کلاس نهم با ۳۰٪ اختصاص دارد. طرح‌واره حجمی بیشتر در مراحل اولیه و سنین پایین‌تر، که کودک یا نوجوان اطلاعات کم‌تری در زمینه مفاهیم دارد، مورد استفاده قرار می‌گیرد. و کودکان و نوجوانان آن را بهتر و سریع‌تر از طرح‌واره‌های دیگر، یاد می‌گیرند و درک می‌کنند و کم‌کم به تناسب بالارفتن سن نوجوانان و درک بیشتر و بهتر مفاهیم انتزاعی، از طرح‌واره‌های حجمی به میزان کم‌تری استفاده می‌شود. و سیر نزولی طرح‌واره حجمی از کتاب فارسی هفتم به نهم نیز سیر منطقی و متعادل خود را حفظ کرده است. در پژوهش باباسالاری (۱۳۹۴) نیز کتاب‌های درسی کودکان تا پایه ششم ابتدایی بررسی شده است. و بیشترین تعداد فراوانی به طرح‌واره

حجمی (از کلاس دوم تا ششم) اختصاص داشته است. با این حال، نتایج پژوهش باباسالاری با نتایج این تحقیق هم‌سو و هم‌نظر است.

همچنین بیشترین میزان کاربرد طرح‌واره قدرتی به کلاس نهم با (۳۹٪) و سپس به کلاس هشتم با (۳۴٪) و پایین‌ترین میزان این طرح‌واره در کلاس هفتم با (۲۷٪) اختصاص دارد. که باتوجه به افزایش سن نوجوان و رشد ویژگی‌های شناختی او، می‌توان بر میزان استفاده از طرح‌واره‌های قدرتی اضافه کرد. زیرا این کار نه تنها موجب درک و یادگیری بهتر مفاهیم انتزاعی و پیچیده درس فارسی برای او می‌شود، بلکه سبب ارتقای قوه تفکر و تخیل وی در زمینه مهارت‌های نوشتاری و درک آرایه‌های ادبی و درک مفاهیم پیچیده درس نیز می‌شود و باتوجه به کاربرد بالای طرح‌واره‌های قدرتی و نیرو در کلاس نهم و هشتم می‌توان نتیجه گرفت که مولفان سعی در معرفی و ترسیم فرهنگ ایرانی و اسلامی و حفظ و حراست از وطن و سرزمین اجدادی (ایران) و بیان قدرت نامتناهی خداوند و مقام معظم رهبری داشته‌اند. و مفاهیم انتزاعی و دشواری چون وطن‌پرستی و حراست از کشور، قدرت مطلق خداوند و مرجعیت مقام معظم رهبری و جنگ تحمیلی و دفاع مقدس و ملی‌گرایی و مقام اولیا و انبیا را به وسیله طرح‌واره‌های قدرتی و نیرو به تصویر کشیده‌اند. و فهم و درک این مطالب پیچیده و دشوار را برای دانش‌آموزان تسهیل کرده‌اند. طرح‌واره حرکتی همچون طرح‌واره حجمی، بیشترین میزان کاربرد آن در کتاب فارسی هفتم با (۴۰٪) و سپس در کتاب هشتم با (۳۱٪) و کمترین میزان استفاده از آن در کتاب نهم با (۲۹٪) است. بر اساس نظر پژوهشگران این پژوهش، نوجوان در آخرین مرحله شناختی (عملیات صوری) قرار دارد و این مرحله حدود یازده تا پانزده سالگی را در بر می‌گیرد. در این مرحله، تعقل یا به عبارتی تعقل منطقی شکل می‌گیرد و ذهن کودک یا نوجوان، به تدریج توانایی درک مفاهیم انتزاعی را کسب می‌کند. بنا بر این باتوجه به این ویژگی شناختی در نوجوان، کاربرد طرح‌واره حرکتی از پایه هفتم به سمت پایه نهم، سیر منطقی خود را می‌پیماید. همان‌طور که این سیر منطقی درباره وجود طرح‌واره‌های حجمی و قدرتی در پایه‌های تحصیلی متوسطه اول نیز صادق است.

تعارض منافع

این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه فرهنگیان می‌باشد که تحت راهنمایی آقای دکتر محمدرضا پاشایی و مشاوره آقای دکتر هدایت‌الله تقی‌زاده توسط خانم محبوبه طاهری مقدم انجام شده است.

سپاسگزاری

جا دارد از مؤلفان کتاب‌های درسی سپاسگزاری می‌کنم.

منابع

- افراشی؛ آزیتا، نعیمی حشکویایی، فاطمه (۱۳۸۹). «تحلیل متون داستانی کودک با رویکرد شعرشناختی» *مجله زبان شناخت*، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، شماره ۲، ص ۱-۲۵.
- اکبری شلدره، فریدون و همکاران (۱۴۰۱). *کتاب فارسی هفتم متوسطه اول*. تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.
- اکبری شلدره، فریدون و همکاران (۱۴۰۱). *کتاب فارسی هشتم متوسطه اول*. تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.
- اکبری شلدره، فریدون و همکاران (۱۴۰۱). *کتاب فارسی نهم متوسطه اول*. تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.
- بابا سالاری، زهرا؛ زندی، احمد؛ روشن، بلقیس؛ قاسم‌پور مقدم، حسین (۱۳۹۴). «بررسی شناختی طرح‌واره‌های تصویری در کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی». *مجله زبان و زبان‌شناسی*، شماره ۲۱، دوره یازدهم، ۶۹-۸۷.
- سلیمانی، علی (۱۳۹۶). *بررسی استعاره در کتاب فارسی متوسطه اول در قالب معنی‌شناسی شناختی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران جنوب.
- صفوی، کوروش (۱۴۰۱). *درآمدی بر معنی‌شناسی*، تهران، سوره مهر، پژوهشکده فرهنگ و هنر اسلامی. دریس، فاطمه؛ الخاص ویسی؛ بهمن گرجیان و ساسان شرفی (۱۳۹۷). «بررسی کاربست طرح‌واره‌های تصویری جانسون در قرآن کریم باتکیه بر اشاره‌های تربیتی و آموزه‌های اخلاقی در کلام وحی»، *فصلنامه علمی پژوهشی آموزه‌های تربیتی در قرآن و حدیث*، سال دوم، شماره ۴، صص ۵۹-۷۶.
- راسخ مه‌ند، محمد (۱۳۹۴). *درآمدی بر زبان‌شناسی شناختی: نظریه‌ها و مفاهیم*. تهران: سمت.
- گلفام، ارسلان؛ یوسفی راد، فاطمه (۱۳۸۱). «زبان‌شناسی شناختی و استعاره». *تازه‌های علوم شناختی*، سال ۴، شماره ۳، ۱۳۸۱.
- لیکاف جورج، مارک جانسون (۱۳۹۷). *استعاره‌هایی که با آنها زندگی می‌کنیم*. ترجمه هاجر آقاابراهیمی. چاپ سوم: تهران: نشر علم.
- محمدی آسیابادی، علی، اسماعیل صادقی، معصومه طاهری (۱۳۹۱). «طرح‌واره حجمی و کاربرد آن در بیان تجارب عرفانی»، *فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌های ادب عرفانی (گوهر گویا)*، ش ۲۲، صص ۱۶۲-۱۴۱.
- نیک‌نفس؛ سعید، علی‌آبادی، خدیجه (۱۳۹۲). «نقش تحلیل محتوا در فرآیند آموزش و طراحی کتاب‌های درسی». *مجله جهانی رسانه*، دوره ۸، شماره ۲، شماره پیاپی ۱۶، صص ۱۲۴-۱۵۰.
- Afarashi; Azita, Naimi Hashkowi, Fatemeh (2009). "Analysis of children's fiction texts with a cognitive poetry approach" *Journal of Cognitive Language*,

- Research Institute of Humanities and Cultural Studies*, No. 2, pp. 1-25. (In Persian).
- Akbari Shaldera, Fereydoun and colleagues (1401). *Persian book for the eighth grade of the first secondary school*: Tehran: Educational Research and Planning Organization. (In Persian).
- Akbari Shaldera, Fereydoun and colleagues (1401). *Persian book for ninth grade*: Tehran: Educational Research and Planning Organization. (In Persian).
- Akbari Shaldera, Fereydoun and colleagues (1401). *The 7th Persian book of the first secondary school*: Tehran: Educational Research and Planning Organization. (In Persian).
- Baba Salari, Zahra; Zandi, Ahmed; Roshan, Belqis; Qasimpour Moghadam, Hossein (2014). "Cognitive investigation of imaginary schemas in Persian books of elementary school". *Journal of Language and Linguistics*, No. 21, Volume 11, 69-87. (In Persian).
- Drees, Fatima; Khas Visi; Bahman Gurjian and Sasan Sharfi (2017). "Investigating the application of Johnson's image schemas in the Holy Quran based on educational references and moral teachings in the Word of Revelation", *scientific research quarterly of educational teachings in the Qur'an and Hadith*, second year, number 4, pp. 59-76. (In Persian).
- Edinburgh University press. (In English).
- Evans, V, & green, M. (2006). *Cognitive Linguistic; an Introduction*, Edinburgh University press.
- Evans, V, & green, M. (2006). *Cognitive Linguistic; an Introduction*,
- Good-natured Saeed, Aliabadi, Khadijah (2012). "The role of content analysis in the process of teaching and designing textbooks". *World Journal of Media*, Volume 8, Number 2, Number 16, pp. 124-150. (In Persian).
- Gulfam, Arslan; Yousefi Rad, Fatima (2011). "Cognitive Linguistics and Metaphor". *News of cognitive sciences*, year 4, number 3, 2018.
- Likaf George, Mark Johnson (2017). *Metaphors we live by*. Translated by Hajar Agha Ebrahimi. Third edition: Tehran: Science. (In Persian).
- Mohammadi Asiabadi, Ali, Ismail Sadeghi, Masoumeh Taheri (2011). "Volume schema and its application in expressing mystical experiences", *scientific research quarterly of mystical literature researches* (Gohar Goya), vol. 22, pp. 141-162. (In Persian).
- Rasakh Mohand, Mohammad (2014). *An introduction to cognitive linguistics: theories and concepts*. Tehran: Side. (In Persian).
- Safavi, Cyrus (1401). *An introduction to semantics*, Tehran, Surah Mehr, Research Institute of Islamic Culture and Art. (In Persian).
- Soleimani, Ali (2016). *Investigating the metaphor in the first middle school Persian book in the form of cognitive semantics*. Master's thesis, Payam North Tehran South University. (In Persian).
- Tamly, Leonard (2000). *Towards a Cognitive Semantics*, London, Comberidge.